

LATVIJAS REPUBLIKAS

TIESĪBSARGS

**CILVĒKTIESĪBAS PIESPIEDU
IZRAIDĪŠANAS PROCESĀ**

EIROPAS SAVIENĪBA
Patvēruma, migrācijas un
integrācijas fonds

Projektu "Efektīva novērošanas un izraidīšanas procesa realizēšana (1.posms)"
(Nr. TSB/PMIF/2018/1) līdzfinansē Eiropas Savienība

CILVĒKTIESĪBAS PIESPIEDU IZRAIDĪŠANAS PROCESĀ

Kodolīgi par būtiskāko

2020

SATURA RADĪTĀJS

PRIEKŠVārds	4
KAS IR CILVĒKTIESĪBAS	6
PIESPIEDU IZRAIDĪŠANĀ PIEMĒROJAMĀS CILVĒKTIESĪBAS	9
Tiesības uz dzīvību	9
Tiesības uz brīvību	11
Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegums	13
Apstākļi slēgta tipa iestādēs	16
Cilvēka cieņa	19
Diskriminācijas aizliegums	20
Ticības brīvība	21
Informācijas pieejamība	22
Tiesības uz veselību	23
Pieeja ēdienam un dzērienam kā pamatvajadzībām	25
Mazaizsargāto personu grupu tiesības	25
Tiesības uz ģimenes vienotību	26
Bērna tiesības un labākās intereses	27
Tiesības uz privātumu	27
Tiesības uz īpašumu	28
Tiesības uz labu pārvaldību/ iesniegt sūdzību	28
NEIZRAIDĪŠANAS PRINCIPS	30
PIESPIEDU IZRAIDĪŠANAS LĒMUMS	34
PIESPIEDU IZRAIDĪŠANA	36
Robežsarga tiesības	36
Gaisa transportā	39
Tranzītvalstī	40
PIESPIEDU IZRAIDĪŠANAS PROCESA NOVĒROŠANA	42
VIDEONOVĒROŠANA	44
IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI	48

PRIEKŠVārds

Informatīvais materiāls *“Cilvēktiesības piespiedu izraidīšanas procesā. Kodolīgi par būtiskāko”* ir izstrādāts projekta *“Efektīva novērošanas un izraidīšanas procesa realizēšana” (1. posms)* (identifikācijas Nr. TSB/PMIF/2018/1) ietvaros. Šis materiāls paredzēts integrācijai **Valsts robežsardzes koledžas** mācību programmā, lai nodrošinātu zināšanas par aktuālajiem cilvēktiesību standartiem personu piespiedu izraidīšanas procesā. Turklāt pieredze liecina, ka izraidāmās personas nolūkā sarežģīt faktisko piespiedu izraidīšanu mēdz arī manipulēt ar vārdu “cilvēktiesības”, cenšoties radīt šaubas par darbinieku rīcības pareizību, tādēļ ir būtiski nodrošināt viņu apmācību arī šajos specifiskajos jautājumos.

Šajā materiālā ir apkopoti aktuālie cilvēktiesību standarti, tai skaitā Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) un Eiropas Savienības Tiesas (EST) spriedumu atziņas un vispārīgie principi, Eiropas Padomes Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) un Eiropas Robežu un krastu aģentūras *Frontex* standarti, kas attiecas uz personu piespiedu izraidīšanu un cilvēktiesību ievērošanu šajā procesā.

Veidojot šo cilvēktiesību standartu apkopojumu, tā neatņemama sastāvdaļa vēl ir **Tiesībsarga biroja** darbinieku pieredze – gan kā nacionālajiem piespiedu izraidīšanas novērotājiem, gan kā Eiropas Robežu un krastu aģentūras *Frontex* piespiedu atgriešanas uzraudzības speciālistu rezerves novērotājiem. Vērā ņemta arī Tiesībsarga biroja darbinieku pieredze, piedaloties Starptautiskā Migrācijas politikas attīstības centra (*International Centre for Migration Policy Development*) projekta *“Forced-Return Monitoring II”* aktivitātēs, piemēram, Eiropas Robežu un krastu aģentūras *Frontex* piespiedu atgriešanas uzraudzības speciālistu rezerves novērotāju apmācības koncepta izstrādē un dalībvalstu konvoja līderu apmācībā pasniedzēja statusā, kā arī regulārās tikšanās pieredzes un labās prakses apmaiņai.

Cilvēktiesību standarti ir apkopoti kodolīgā veidā, akcentējot būtiskāko. Savukārt tēmas padziļinātai izpētei ir norādīti papildu informācijas avoti.

Šis informatīvais materiāls ir veidots kā papildinājums tiesībsarga izstrādātajām *“Vadlīnijām piespiedu kārtā izraidāmo personu uzraudzības mehānisma īstenošanai”*, kas sagatavotas projekta *“Piespiedu kārtā izraidāmo personu uzraudzības mehānisma izstrāde”* (identifikācijas Nr. IA/TSB/EAF/2013/3) ietvaros.

Aplūkojamie jautājumi: *cilvēktiesības; diskriminācijas aizliegums; cilvēktiesību pārkāpumi; Eiropas Padomes Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) standarti; ECT spriedumu un lēmumu datu bāze HUDOC; tiesībsarga gada ziņojumi*

KAS IR CILVĒKTIESĪBAS

“Tavas tiesības šūpot rokas beidzas tur, kur sākas citas personas deguns. Vienas personas tiesības ir citas personas pienākums.”

Mūsdienās cilvēkam ir starptautiski garantētas tiesības kā indivīdam, nevis noteiktas valsts pilsonim. Šīs tiesības ir universālas. Tās ir attiecināmas uz visiem vienlīdzīgi.

Cilvēktiesības piemīt ikvienam un bez diskriminācijas – neatkarīgi no viņa rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelsmes, mantiskā, kārtas vai cita stāvokļa.

ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 1. pants: “Visi cilvēki piedzimst brīvi un vienlīdzīgi cieņā un tiesībās. Viņiem ir dots saprāts un sirdsapziņa, un viņiem citam pret citu jāizturas brālības garā.”

Cilvēktiesības ir saistītas ar valsts rīcību pret indivīdu. Valsts ir uzņēmusies pienākumus, kā tai jāizturas pret personām, tādēļ var sacīt, ka cilvēktiesības regulē valsts rīcību, izmantojot savu varu, un tādā veidā pasargā indivīdu no ļaunprātīgas valsts varas izmantošanas vai patvaļas.

Cilvēktiesību pārkāpumu pret indivīdu izdara valsts ar tās pārstāvju starpniecību (piemēram, robežsargu, policistu u.c. personu, kuras rīkojas valsts vārdā). Izņēmums ir diskriminācija.

Cilvēktiesības ir noteiktas Latvijas Republikas Satversmes 8. nodaļā. Papildus tās izriet no valsts parakstītajiem starptautiskajiem līgumiem un citiem dokumentiem, kā arī uzņemtajām saistībām.

Turpmāk ir norādīti galvenie dokumenti, kas piemērojami, īstenojot piespiedu izraidīšanu, taču šis saraksts nav izsmeļošs:

- ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija (1948)
- Eiropas Padomes Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija un tās protokoli (1950)
- ANO Konvencija par bēgļu statusu (1951)
- ANO Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (1966)
- ANO Papildprotokols par bēgļu statusu (1967)
- ANO Konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem (1984)
- ANO Bērnu tiesību konvencija (1989)
- Eiropas Savienības Pamattiesību harta (2000)

Eiropas Padomes Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) standarti ir pieejami tās mājaslapas sadaļās:

- Standarts and tools
- CPT visits

Piemēram, minētās komitejas standarti par piespiedu izraidīšanas īstenošanu ir ietverti šādos ziņojumos:

1. *Report to the German Government on the visit to Germany from 13 to 15 August 2018*
2. *Report to the Spanish Government on the visit to Spain from 17 to 19 February 2016*
3. *Report to the Italian Government on the visit to Italy from 16 to 18 December 2015*

4. *Report to the Government of the Netherlands on the visit to the Netherlands from 16 to 18 October 2013*
5. *Report to the Government of the United Kingdom on the visit to the United Kingdom from 22 to 24 October 2012*

Šie ziņojumi ir pieejami mājaslapas sadaļā [States Parties to the Convention](#).

ECT spriedumi un lēmumi ir pieejami tiesas [datu bāzē HUDOC](#).

Tiesībsarga gada ziņojumi ir pieejami mājaslapas sadaļā [Pētījumi un publikācijas](#).

Aplūkojamie jautājumi: *tiesības uz dzīvību; tiesības uz brīvību; spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegums; cilvēka cieņa; diskriminācijas aizliegums; ticības brīvība; informācijas pieejamība; tiesības uz veselību; pieeja ēdienam un dzērienam kā pamatvajadzības; mazaizsargāto personu grupu tiesības; tiesības uz ģimenes vienotību; bērna tiesības un labākās intereses; tiesības uz privātumu; tiesības uz īpašumu; tiesības uz labu pārvaldību/iesniegt sūdzību*

PIESPIEDU IZRAIDĪŠANĀ PIEMĒROJAMĀS CILVĒKTIESĪBAS

Turpmāk ir uzskaitītas tās cilvēktiesības, kuras var tikt pārkāptas piespiedu izraidīšanas procesā.

Tiesības uz dzīvību

Pamatjēdzieni: spēks; speciālie līdzekļi; ierobežojošo līdzekļu izmantošana un to izmantošanas pamatojuma kritēriji; asfiksija

Piespiedu izraidīšanas laikā ir jāgarantē un jāaizsargā izraidāmās personas dzīvība.

Tiesības uz dzīvību aizsargā:

- Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 2. pants
- Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 2. pants

Spēka pielietošana, kas pamatotā situācijā var būt nepieciešama piespiedu izraidīšanā, dažkārt var novest pie izraidāmās personas nāves. Līdz ar to ir būtiski, ka piespiedu izraidīšanas operāciju novērotu neatkarīgs novērotājs, kurš objektīvi ziņotu par notikušā faktiem.

Spēka un speciālo līdzekļu izmantošana ir jāpiemēro tikai:

- kad tas ir neizbēgami nepieciešams (piemēram, izraidāmās personas atteikšanās un/vai pretošanās, nosliece uz vardarbību un/vai paškaitējumu);
- saskaņā ar veikto individuālo riska izvērtējumu (nosakot, vai izraidāmā persona varētu pretoties izraidīšanai, un, lai to izdarītu, varētu izmantot vardarbību un/vai nodarīt sev kaitējumu);
- saskaņā ar (apstiprināto) atļauto ierobežojošo līdzekļu sarakstu;
- saskaņā ar valsts tiesību normām, kurās izsmeļoši ir izklāstītas prasības un ierobežojumi attiecībā uz ierobežojošo līdzekļu izmantošanu piespiedu izraidīšanā.

Spēka, kā arī speciālo līdzekļu pielietojumam jābūt pamatotam atbilstoši šādiem kritērijiem: nepieciešams, samērīgs pastāvošajiem draudiem un izmantots kā galējais līdzeklis.

Atzinīgi vērtējama valstu rīcība, kad spēka un savaldīšanas līdzekļu izmantošana ir stingri reglamentēta, respektējot likumīguma, samērīguma un lietderīguma principu.

Lai gan institūciju darbiniekiem var nākties pielietot spēku, lai panāktu izraidīšanu, tomēr spēku drīkst lietot vienīgi tādā apjomā, cik tas ir reāli nepieciešams. Pilnīgi nepieņemami, ja izraidāmās personas mēģinātu fiziski ietekmēt, lai panāktu to iekāpšanu transportlīdzeklī vai arī šādi sodītu par rīkojuma nepildīšanu.

Pēc iespējas ir jāatturas no tādu spēka un/vai citu savaldīšanas paņēmienu lietošanas, kas traucē izraidāmās personas elpošanai. Proti, izraisa asfiksiju. Līdz ar pasākumiem, kas ļauj izvairīties no pozicionālās asfiksijas, pilnībā būtu aizliegams izmantot līdzekļus, kas var daļēji vai pilnīgi nosprostot elpceļus (degunu un/vai muti). Prakse ir izgaismojusi risku, kādam tiek pakļauta personas dzīvība, ja šādi līdzekļi tiek izmantoti (mutes un/vai deguna bloķēšana ar līmlentu, spilvena vai polsterēta cimda likšana uz sejas, sejas iespiešana priekšējā sēdekļa atzveltnē utt.).

Informācija par pozicionālo asfiksiju ir pieejama *Guide for Joint Return Operations by Air Coordinated by Frontex 2*. pielikumā.

Spēka un speciālo līdzekļu izmantošana ir cieši saistīta ne tikai ar tiesībām uz dzīvību, bet arī cilvēka cieņu un spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegumu.

Tiesības uz brīvību

Pamatjēdzieni: aizturēšana; amatpersonu disciplinārā atbildība un kriminālatbildība; aizturēšanas patvaļīgums; personas brīvības ierobežošanas pamatotības izvērtēšanas kritēriji; aizturēto tiesību garantijas

Tiesības uz dzīvību aizsargā:

- Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 6. pants
- Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5. pants
- Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi (Atgriešanas direktīva), 15. pants
- ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 9. pants

Aizturēšana

Tiesības uz brīvību galvenokārt attiecas uz personu aizturēšanu.

No cilvēktiesību viedokļa raugoties, jebkāda personas tiesību uz brīvību ierobežošana, neievērojot attiecīgajā likumā noteikto kārtību, tiek uzskatīta par pamattiesību pārkāpumu. Par to amatpersonas var saukt pie disciplinārās vai

kriminālatbildības. Turklāt cietušai personai ir tiesības valstij pieprasīt arī nodarītā morālā kaitējuma un materiālā zaudējuma atlīdzināšanu.

Personas aizturēšana bez tiesas lēmuma, advokāta, pārsūdzības iespējām un pieejas diplomātiskajai pārstāvniecībai pārkāpj tiesības uz brīvību. Turklāt aizturēšana, nepiemērojot likumā noteikto aizturēšanas procedūru un aizturēšanas vietu, ir uzskatāma par patvaļīgu.

ECT 2012. gada 13. decembra spriedums lietā *“El-Masri v. The Former Yugoslav Republic of Macedonia”*, pieteikuma Nr. 39630/09, 236. paragrāfs

Lai izvērtētu, vai personas brīvība ir tikusi ierobežota patvaļīgi, ir jāpārlicinās, ka persona ir aizturēta:

a) likumā noteiktā kārtībā

ECT 2010. gada 29. marta spriedums lietā *“Medvedyev and others v. France”*, pieteikuma Nr. 3394/03, 79. paragrāfs

b) uz neatkarīgas un kompetentas tiesas lēmuma pamata, kas

ECT 1987. gada 2. marta spriedums lietā *“Weeks v. United Kingdom”*, pieteikuma Nr. 9787/82, 61. paragrāfs

c) satur pietiekamu lietas faktisko un juridisko apstākļu analīzi un motivāciju, un

ECT 2002. gada 21. marta spriedums lietā *“Stašaitis v. Lithuania”*, pieteikuma Nr. 47679/99, 66.-67. paragrāfs

d) personai ir tikušas nodrošinātas tiesības uz apcietinājuma piemērošanas nepieciešamības periodisku pārskatīšanu

ECT 2012. gada 22. maija spriedums lietā *“Idalov v. Russia”*, pieteikuma Nr. 5826/03, 161. paragrāfs

Aizturēto tiesību garantijas

Aizturētajiem imigrantiem, tostarp uz valsts robežas aizturētajām personām, tāpat kā citu kategoriju personām, kurām atņemta brīvība, ir tiesības jau no aizturēšanas sākuma informēt trešo personu pēc savas izvēles par aizturēšanas faktu, kā arī tiesības uz advokātu un ārstu.

Personas, kuras aiztur, nekavējoties tām saprotamā valodā un precīzi ir jāinformē un jāizskaidro visas uz tām attiecināmās tiesības un procedūras. Lai izvairītos no problēmām, aizturētajiem sistemātiski ir jāizsniedz rakstisks dokuments, kurā izklāstītas viņu tiesības un viņiem piemērojamās procedūras. Šim dokumentam jābūt pieejamam valodās, kurās visbiežāk runā aizturētās personas, un, ja nepieciešams, ir jāizmanto tulka palīdzība.

Aizturēšana ir saistīta ne tikai ar tiesībām uz brīvību, bet arī ar tiesībām uz cilvēka cieņu.

Cilvēka pašcieņu aizsargā ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 10. pants

Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegums

Pamatjēdzieni: spīdzināšana; necilvēcīgi un pazemojoši; ierobežojošo līdzekļu izmantošana un attieksme; konvojēšana; apstākļi slēgta tipa iestādēs

Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegums ir skaidri noteikts vairākos starptautiskajos dokumentos:

- ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 5. pantā
- ANO Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem 1. pantā

- ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 7. pantā
- Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3. pantā
- Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 4. pantā

Atšķirība starp jēdzieniem “spīdzināšana”, “necilvēcīga” vai “pazemojoša” izturēšanās vai sodīšana principā izriet no personai radīto ciešanu intensitātes (smaguma).

- **“Spīdzināšana”** – cietsirdīga apiešanās ar nodomu radīt ļoti smagas un nežēlīgas ciešanas. Nodoms ar mērķi radīt personai sāpes vai ciešanas, *inter alia* iegūt informāciju, uzlikt sodu vai iebiedēt.
- **“Necilvēcīga”** izturēšanās vai sodīšana ietver rīcību, kuru raksturo iepriekšējs nodoms un ilgums, radot miesas bojājumus vai stipras vai garīgas ciešanas.
- **“Pazemojoša”** izturēšanās vai sodīšana – apiešanās, kas personai rada bailes, ciešanas, mazvērtīguma sajūtu, vērtību pazemināšanos un, iespējams, ar kuru *salauž* personas fizisko vai garīgo pretestību. Jāņem vērā:
 - vai rīcības mērķis ir saistīts ar personas pazemošanu, vai, ciktāl tas attiecināms uz radītajām sekām, tas nelabvēlīgi ietekmē indivīda personību;
 - vai šī rīcība personu var novest pie rīcības pret tās gribu vai pārlicību.

Tomēr nodoms nav priekšnoteikums, lai konstatētu pazemojošu izturēšanos vai sodu. Ir pietiekami ar to, ka persona ir pazemota, kā saka, pati savās acīs.

Tiesības uz dzīvību, tiesības uz brīvību un spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegums ir cieši saistīts ar piespiedu izraidīšanas procesa īstenošanu – gan attiecībā uz spēka un speciālo līdzekļu izmantošanu, gan attiecībā uz attieksmi, tai skaitā uz fiziskiem vai morāli aizskarošiem draudiem.

No cilvēktiesību aspekta nav pieļaujami ierobežojošos līdzekļus izmantot kā

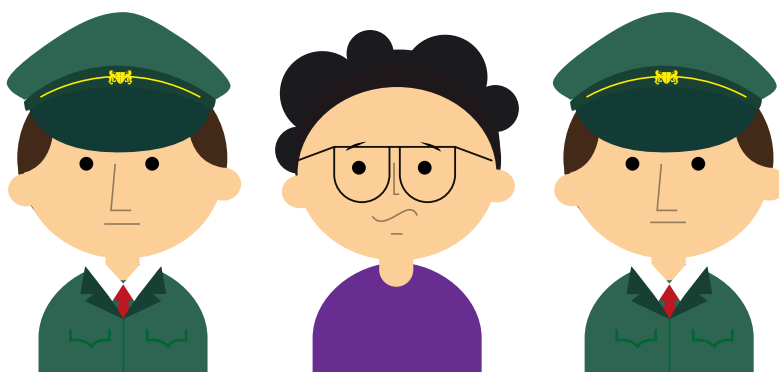
soda veidu. Piemēram, nekādā ziņā nedrīkst fiziski ietekmēt izraidāmo personu, lai to piespiestu iekāpt lidmašīnā, vai piemērot sodu par atteikšanos iekāpt transportlīdzeklī. Daudzās valstīs šis noteikums ir iekļauts instrukcijā, aizliedzot izmantot savaldīšanas līdzekļus, lai sodītu ārvalstnieku, vai tādus līdzekļus, kas sagādā nevajadzīgas sāpes. Tāpat, ja izraidāmā persona atsakās vai pretojas izraidīšanai, nav ieteicams draudēt izmantot ierobežojošos līdzekļus. Visām iesaistītajām un kompetentajām iestādēm jātiecas uz sadarbību ar izraidāmo personu visos piespiedu izraidīšanas posmos.

Viennozīmīgi ir jāņem vērā informācija par iespējamu izraidāmo personu badastreiku, pašnāvību, draudiem konvojam vai darbībām piespiedu izraidīšanas procesa pārtraukšanai, tomēr šī informācija automātiski neattaisno ierobežojošo līdzekļu izmantošanu.

Konvojēšanas laikā aizturētajiem speciālie līdzekļi – rokudzelži un/vai citi sasiēšanas līdzekļi – var tikt pielietoti vienīgi tad, ja konkrētā gadījumā, novērtējot personas radīto apdraudējumu, tas var tikt attaisnots. Ja šādu līdzekļu izmantošana tiek uzskatīta par absolūti nepieciešamu, tie jāizmanto veidā, kas vismazāk ievaino aizturēto personu. Speciālos līdzekļus nevajadzētu izmantot, ja aizturētās personas atrodas transportlīdzekļa slēgtajos nodalījumos.

Jāizvairās no rokudzelžu izmantošanas aiz muguras personām, kuras tiek konvojētas ar transportlīdzekļiem, jo tie var radīt diskomfortu un ievērojami paaugstināt ievainojumu risku negadījuma apstākļos. Savukārt speciālie līdzekļi, kuri aizsedz konvojējamās personas redzi (piemēram, brilles, kas aizēno redzi), pārvadāšanas laikā nebūtu izmantojami vispār.

Par ierobežojošo līdzekļu izmantošanu un to izmantošanas pamatojuma kritērijiem skat. arī sadaļu "Tiesības uz dzīvību".

Apstākļi slēgta tipa iestādēs

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi, 16. pants reglamentē turēšanas apsardzībā apstākļus

Eiropas Padomes Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) ir izstrādājusi virkni prasību un normu slēgta tipa iestādēm, tajā skaitā arī aizturēšanas vietām, kurās uzturas piespiedu kārtā izraidāmās personas. Prasības aizturēšanas vietām izriet arī no Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas un ECT atziņām lietās par piespiedu kārtā izraidāmajām personām, viņu aizturēšanu, aizturēšanas apstākļiem un procesa tiesisko pusi.

Ja ir nepieciešams uz ilgāku laiku atņemt personu brīvību, tās ir jāizmītina centros, kas speciāli iekārtoti šim nolūkam un kuros materiālie apstākļi un režīms atbilst viņu juridiskajam statusam, un personāls ir īpaši sagatavots šādam darbam.

Šādos centros noteikti ir jābūt telpām, kuras ir atbilstoši mēbelētas, tīras un izremontētas un kurās platībai uz vienu cilvēku ir jābūt adekvātai tajā ievietoto personu skaitam. Turklāt, telpas iekārtojot, jāgādā, lai tās iespējami mazāk atgādinātu par nebrīvi. Režīmā ir jāiekļauj ikdienas aktivitātes svaigā gaisā, ir jābūt dienas atpūtas telpai ar radio/televīziju, laikrakstiem un žurnāliem, kā arī citām atpūtas iespējām (galda spēlēm, galda tenisam u.c.). Jo ilgāks personu aizturēšanas laiks, jo daudzveidīgākām ir jābūt piedāvātajām aktivitātēm.

ECT 2011. gada 13. decembra spriedums lietā *"Kanagaratnam and other v. Belgium"*, pieteikuma Nr. 15297/09

ECT ieskatā, Beļģija divreiz pārkāpa Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3. pantu, aizturot nepilngadīgus ārvalstniekus slēgta tipa centrā.

Konkrētajā lietā ģimene gandrīz četrus mēnešus bija turēta centrā, kurš jau tika atzīts par nepiemērotu vietu maziem bērniem, jo ieslodzījuma apstākļi salīdzinājumā ar bērnu attīstību tur bija katastrofāli. Pēc ierašanās Beļģijā bērnu ievainojamība bija palielinājusies saistībā ar ģimenes aizturēšanu uz robežas un tai sekojošu ievietošanu slēgtajā centrā, gaidot izraidīšanu.

Lai gan bērni bija kopā ar māti, tomēr, tos ievietojot slēgta tipa centrā, Beļģijas varas iestādes viņus bija pakļāvušas trauksmei un mazvērtībai, un, zinot lietas faktus, riskēja ar bērnu attīstības draudiem. Līdz ar to situācija, ar ko saskārās bērni, vērtējama kā necilvēcīga un pazemojoša izturēšanās, tāpēc attiecībā pret viņiem tika konstatēts Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3. panta pārkāpums.

Aizturētajai personai vajadzētu nodrošināt attiecīgo tiesisko statusu un atbilstošus materiālos nosacījumus. Arī apstākļiem aizturēšanas telpās jāatbilst zināmām pamatprasībām:

- Jānodrošina, ka personas aizturēšanas apstākļi ir savienojami ar cilvēka cieņu; aizturēšanas veids un metodes nepakļauj aizturēto ciešanām, kā arī pietiekami tiek nodrošināta personas veselība un labsajūta.
- Jāņem vērā aizturēšanas kumulatīvie apstākļi un ilgums, piemēram, nepilngadīgo neievietošana slēgta tipa aizturēšanas centros.
- Aizturēšanas vietai un apstākļiem jāatbilst aizturēšanas mērķim.
- Telpai jābūt aprīkotai ar nepieciešamo inventāru (galds, gulta) atbilstoši izvietojamo personu skaitam.
- Telpā jābūt arī atpūtas inventāram (piemēram, pie grīdas piestiprināts krēsls vai sols), un personas, kas ir spiestas pavadīt policijas izolatorā nakti, ir jānodrošina ar tīru matraci un segām.
- Telpai jābūt pietiekami gaišai (t.i., apgaismojums ir pietiekams lasīšanai, izņemot miega periodu), vēlama dienasgaisma.
- Aizturētajam jānodrošina brīva pieeja dzeramajam ūdenim un noteikts skaits ēdienreizu (vismaz viena pilna maltīte, t.i., kas sātīgāks par sviestmaizi), iespēja apmeklēt labierīcības pienācīgos apstākļos un nomazgāties.

- Personām ir jāsaģādā piemērota guļvieta, jāļauj brīvi piekļūt savai bagāžai, izmantot atbilstoši aprīkotas tualetes un mazģāšanās telpas, kā arī katru dienu jābūt iespējai pavadīt laiku svaigā gaisā (personām, kas atrodas aizturģšanas telpās 24 stundas un ilgāk).

Eiropas Padomes Eiropas Komiteja spģdzināšanas un necilģecģgas vai pazemoģošas rģcģbas vai soda novģrģšanai (CPT) ir norādģjusi, ka vienvietģgai telpai, kurā aizturģtā persona uzturas ilgāk par daģām stundām, ir jābūt 7 m² lielai, attālumam starp sienām – vismaz 2 m vai vairāk, starp grģdu un griestiem – 2,5 m.

Ministru kabineta 2017. gada 3. maija noteikumu Nr. 231 "Noteikumi par aizturģto ārzemnieku izmitināšanas centra un patģvģruma meklģtāju izmitināšanas telpu iekārtoģšanu un aprģkoģšanu" 4. punktā noteikts, ka dzģvoģjamās telpas iekārto, vienai personai paredzot minimālo platģbu ne mazāk par 4 m². Personai ar kustģbu traucģjumiem paredz minimālo platģbu ne mazāk par 6 m².

ECT 2010. gada 13. jģlija spriedums lietā "Dbouba v. Turkey", pieteikuma Nr. 15916/09

Šajā lietā pieteicģjs norādģja, ka Kocaeli centrā tika turģts 9 m² lielā telpā, kur atradās divi soli. Ja vģlģģās apmeklģt labierģcģbas, bija jāizsauc apsargs. Ēdināšana bija vienu reizi dienā, turklāt bez atļauģas atstāt savu ieslodģjuma telpu.

Personai tika lieģti kontakti ar ārpasauli, ģimeni un advokātu. Piesakot badastreiku, tā panāca trģs tikģšanās ar advokātu. Tomģr ECT citu lietu ietvaros bija vģrtģjusi aizturģšanas centra apstākļus un secināja, ka tie nav tik smagi, lai sasnieģtu Eiropas Cilģvģka tiesģbu un pamatbrģvģbu aizsardģģbas konvencģjas 3. pantā noteikto cieģšanu (smaguma) sliekšni. Turklāt pieteicģjs nebija sniedzģis jaunus argumentus, kas ļautu ECT lemt citādi.

Cilvēka cieņa

Pamatjēdzieni: apģērbs; palīdzības sniegšana; apstākļi telpās; transportlīdzeklis konvoješanas laikā; mazaizsargāto personu grupu specifiskās vajadzības; personu pārmeklēšana; ierobežojošo līdzekļu neatbilstoša izmantošana

Cilvēka cieņa ietver vairākus aspektus. Turpmāk uzskaitīti daži no tiem:

- Izraidāmajai personai jābūt nodrošinātai ar piemērotu apģērbu (piemēram, atbilstoši klimatam, ko atstāj un/vai uz kuru dodas).
- Personai jāsniedz palīdzība (ja tāda ir nepieciešama), lai pārvietotu tās mantas (somas, kastes un/vai čemodānus).
- Apstākļiem telpās, kurās uzturas pirms izraidīšanas, jābūt atbilstošiem un tīriem. *Par nodrošināmiem apstākļiem skat. arī sadaļu "Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegums".*
- Izraidīšanas laikā ir jānodrošina atbilstošs un drošs transportlīdzeklis/-li.
- Jāievēro un jānodrošina mazaizsargāto personu grupu specifiskās vajadzības.
- Personas pārmeklēšanu drīkst veikt darbinieks – tāda paša dzimuma pārstāvis, kāds ir izraidāmajai personai. *Skat. arī sadaļu "Tiesības uz privātumu".*
- Noteiktos apstākļos ierobežojošo līdzekļu neatbilstoša izmantošana atkarībā no to piemērošanas sekām var pārkāpt cilvēka cieņu vai izraidāmās personas fizisko neaizskaramību. Piemēram, jāizvairās bērna klātbūtnē pret kādu no vecākiem piemērot ierobežojošo līdzekli. Tāpat Eiropas Padomes Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) ir vērsusi uzmanību uz šķietami nekaitīgu lietu izmantošanu (autiņbiksītes uzvilktas uz biksēm) attiecībā uz pieaugušajiem, kas potenciāli var aizskart cilvēka cieņu. *Par ierobežojošo līdzekļu izmantošanu un to izmantošanas pamatojuma kritērijiem skat. sadaļu "Tiesības uz dzīvību" un "Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegums".*

Diskriminācijas aizliegums

Pamatjēdzieni: diskriminācijas aizlieguma mērķis; aizliegtie kritēriji

Diskriminācijas aizliegumu nosaka:

- Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 21. pants
- Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pants

Diskriminācijas aizlieguma mērķis ir nepieļaut nevienlīdzīgu attieksmi, ja tā balstās uz kādu aizliegtu kritēriju. Tas, kādi tieši kritēriji tiek ietverti diskriminācijas aizliegumā, ir sabiedrības un secīgi arī likumdevēja politiskās izšķiršanās jautājums. Sabiedrība nosaka, kādas atšķirības starp tās locekļiem un kādas atšķirīgas situācijas tā normatīvi nevēlas pieļaut kā pamatu atšķirīgai attieksmei. Laika gaitā šo kritēriju skaitam ir tendence pieaugt. Tas atspoguļo sabiedrības pieaugošo jūtīgumu pret atšķirīgu attieksmi dažādās jomās.

Aizliegtie kritēriji:

- rase un ādas krāsa
- tautība, etniskā izcelsme
- valoda
- dzimšana un izcelsme
- dzimums
- vecums
- invaliditāte
- ģenētiskās īpašības
- seksuālā orientācija
- reliģiskā pārliecība
- politiskā un cita pārliecība
- pasaules uzskats
- partijas piederība
- sociālais stāvoklis un sociālā izcelsme
- dienesta stāvoklis
- materiālais stāvoklis
- citi līdzīgi apstākļi

Ticības brīvība

Pamatjēdzieni: laiks un vieta lūgšanai; ierobežojošie līdzekļi; pārtikas izvēle

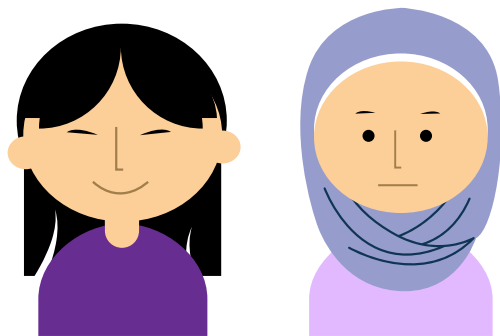
Ticības brīvību aizsargā:

- Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 10. pants
- Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 9. pants

Saistībā ar tiesībām uz ticības brīvību izraidāmajai personai jānodrošina, ja tas ir iespējams, laiks un vieta lūgšanai atbilstoši reliģijai. Tā kā izraidīšanas operācija *per se* ne vienmēr sniedz iespēju nodrošināt pienācīgu vietu un laiku lūgšanai, šīs tiesības var garantēt, piemēram, lūgšanai piedāvājot iespēju sēdēt starp konvoja darbiniekiem. Ja lūgšanas laiks sakrīt, piemēram, ar iekāpšanas laiku, izraidāmajai personai būtu jāpaskaidro, ka varēs skaitīt lūgšanu, tiklīdz tā apsēdīsies transportlīdzeklī.

Ierobežojošiem līdzekļiem, ja iespējams, nevajadzētu ierobežot lūgšanu. Tomēr drošības apsvērumi operācijas laikā ir pirmajā vietā, kad konvojs pieņem lēmumu. Konvojs izraidāmajai personai var atteikt atbrīvot no ierobežojošajiem līdzekļiem, taču šī lēmuma pamatā jābūt individuālajam riska novērtējumam un/vai situācijas attīstībai, kuras dēļ tika piemēroti konkrētie līdzekļi. *Par ierobežojošo līdzekļu izmantošanu un to izmantošanas pamatojuma kritērijiem skat. arī sadaļu "Tiesības uz dzīvību".*

Izraidāmās personas pārliecība vai reliģija var ietekmēt pārtikas izvēli, un arī tas ir jāņem vērā.

Informācijas pieejamība

Pamatjēdzieni: informācijas sniegšanas valoda; tulks; sniedzamā informācija pirms faktiskās piespiedu izraidīšanas; mazaizsargāto personu grupas

Izraidāmajai personai, ja ir iespējams, jānodrošina un jāsniedz informācija visas piespiedu izraidīšanas operācijas laikā valodā, ko tā saprot pati vai ar tulka palīdzību, ja tas ir nepieciešams.

Pirms izraidīšanas izraidāmajai personai jānodrošina:

- informācija valodā, kuru tā saprot;
- informācija, kas attiecas uz izraidīšanas operācijas norisi;
- informācija par iespēju iesniegt sūdzību par sliktu izturēšanos izraidīšanas laikā;
- piekļuve saziņas līdzekļiem pirms faktiskās izraidīšanas, lai informētu ģimeni vai draugus par paredzamo ierašanās laiku;
- informācija par turpmākajām atbalsta iespējām galamērķa valstī, ja tāda ir pieejama.

Personām ar dzirdes vai redzes traucējumiem jānodrošina piekļuve aprīkojumam vai personālam, lai nodrošinātu, ka ir saprasta turpmākā procedūra, un varētu sniegt informāciju par vajadzībām.

Tiesības uz veselību

Pamatjēdzieni: medicīniskās pārbaudes būtiskums; medicīniskā dokumentācija; tiesības uz informāciju; konfidencialitāte; citu personu klātbūtne medicīniskās pārbaudes laikā; veselības atbilstība, lai īstenotu faktisko piespiedu izraidīšanu; Eiropas Robežu un krastu aģentūras *Frontex fit-to-travel* forma; ārstniecības personu dalība faktiskajā piespiedu izraidīšanā; ieteikumi ārstniecības personas neatliekamās palīdzības komplektam faktiskajā izraidīšanā; medikamentu ievadīšana izraidāmajai personai

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2011/24/ES par pacientu tiesību piemērošanu pārrobežu veselības aprūpē 3. pants reglamentē direktīvas piemērošanas tvēruma svarīgāko jēdzienu legāldefinīcijas.

Ir būtiski apzināt un novērtēt personas veselības stāvokli pirms un pēc aizturēšanas un ievietošanas slēgta tipa iestādē.

Cik vien tas ir iespējams, medicīniskajā pārbaudē ir jāpievērš uzmanība ne tikai personas fiziskajam, bet arī psiholoģiskajam stāvoklim, tai skaitā pēc traucējumiem, no kurām persona ir cietusi, kā arī, ja nepieciešams, jānodrošina medikamentu saņemšanas nepārtrauktība. Psiholoģiski nestabila izraidāmā persona var radīt risku gan sev, gan piespiedu izraidīšanas procesam.

Personu garīgo un fizisko veselību var būt negatīvi ietekmējusi iepriekš piedzīvotā traumatiskā pieredze. Turklāt ierastās personiskās un kultūras vides zaudējums un nedrošība par nākotni var radīt garīgā stāvokļa pasliktināšanos, tajā skaitā iepriekš bijušas depresijas simptomu saasināšanos, trauksmi un pēctraumatiskos traucējumus.

Ārstam ir jāreģistrē katras apskates rezultāti, kā arī aizturētā paziņojumi un ārsta slēdzieni. Ārstam persona ir jāinformē par izmeklēšanas rezultātiem. Vienlaikus aizturētajiem jābūt pilnībā informētiem par viņiem piedāvāto ārstēšanu.

Medicīniskā konfidencialitāte būtu jāievēro tādā pašā veidā kā ārpus brīvības atņemšanas iestādes; jo īpaši jānodrošina, lai imigrantu medicīniskās lietas nebūtu pieejamas ar medicīnu nesaistītiem darbiniekiem; gluži pretēji – tās ir jāuzglabā slēgtā vietā pie medmāsas vai ārsta.

Visas medicīniskās pārbaudes personai jāveic individuāli, nevis personu grupā, ar pieeju tulkam, lai vajadzības gadījumā komunicētu ar ārstu. Tāpat arī medicīniskās pārbaudes jāveic ārpus dzirdes un, ja vien ārsts nepieprasa, arī ārpus konvoja darbinieka redzamības zonas.

Citu personu atrašanās vienā telpā ar pacientu un medicīnas darbinieku laikā, kad tiek veikta medicīniskā apskate vai pacients sarunājas ar mediķi, būtu attaisnojama gadījumos, ja apskati pilnvērtīgi nevar veikt bez tulka palīdzības, ja persona rada reālus draudus medicīniskā personāla vai savai dzīvībai un veselībai, kā arī citos ārkārtējos gadījumos, kad citas personas klātbūtne ir objektīvi nepieciešama.

Minimālā prasība ir, lai visos imigrantu aizturēšanas centros ik dienu būtu persona, kurai ir vismaz medmāsu kvalifikācija. Šai personai it īpaši jānodarbojas ar to aizturēto sākotnējo medicīnisko izmeklēšanu, kuri tikko ievietoti centrā (it sevišķi attiecībā uz lipīgām slimībām, tajā skaitā tuberkulozi), jāpieņem pieprasījumi tikties ar ārstu, jānodrošina un jāizdala parakstītās zāles, jāglabā medicīniskā dokumentācija un jāuzrauga vispārējie higiēnas apstākļi.

Izraidāmajai personai pirms piespiedu izraidīšanas būtu jāiziet medicīniskā pārbaude, lai pārliecinātos, ka piespiedu izraidīšana neapdraud tās veselību un dzīvību. Šāda piesardzība ir īpaši nepieciešama, kad paredzama spēka un/vai speciālo līdzekļu izmantošana.

Tas pats attiecināms uz personām, kuras izraidīšanas laikā ir mēģinājušas bēgt – jāpārbauda veselības stāvoklis, tiklīdz tās atkārtoti tiek nogādātas aizturēšanas vietā (policijā vai speciālā ārvalstnieku aizturēšanas centrā). Tas ļaus pārbaudīt attiecīgās personas veselības stāvokli un, ja nepieciešams, iegūt izziņu par visiem savainojumiem. Šāda rīcība arī pasargās konvoja darbiniekus no nepamatotām apsūdzībām.

Veidlapas par piemērotību ceļošanai (*fit-to-travel*) paraugs ir pieejams *Guide for Joint Return Operations by Air Coordinated by Frontex* 1. pielikumā.

Tā ir ierasta prakse, ka ārsts, medicīnas māsa vai cita ārstniecības persona piedalās nacionālajās piespiedu izraidīšanas operācijās. Ja medicīnas personāls piedalās šādā operācijā, to nodrošina ar pilnībā aprīkotu neatliekamās palīdzības komplektu, t.sk. medikamentiem, kurus visbiežāk izmanto ārkārtas gadījumos.

Medicīnas iekārtu un medikamentu ieteikumu saraksta paraugs ir pieejams *Guide for Joint Return Operations by Air Coordinated by Frontex* 3. pielikumā.

Jebkuru medikamentu ievadišana izraidāmajām personām veicama vienīgi tad, ja ir attiecīgs medikāļu rīkojums, un saskaņā ar ārsta ētiku.

Pieeja ēdienam un dzērienam kā pamatvajadzībām

Vairāki starptautiskie instrumenti reglamentē ikviena tiesības būt brīvam no bada un tiesības uz pieeju pārtikai. Tādēļ izraidāmajām personām jānodrošina pietiekama un adekvāta pārtika un ūdens visā piespiedu izraidīšanas laikā.

Tā ir ierasta prakse, ka izraidāmajām personām tiek nodrošināts tāds pats ēdiens un dzēriens kā citiem operācijas dalībniekiem. Papildus ir jānoskaidro izraidāmās personas īpašais prasījums pret ēdienu (bezglutēna, halal, košer, veģetārās maltītes utt.).

Veselīga uztura ieteikumi ir pieejami Veselības ministrijas mājaslapas sadaļā "Veselīgs uzturs".

Mazaizsargāto personu grupu tiesības

Pamatjēdzieni: mazaizsargātās personas; diskriminācijas aizliegums; mazaizsargāto personu un to grupu vajadzības; konvojēšanas transportlīdzeklis

Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvu 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi (Atgriešanas direktīva), mazaizsargātās personas ir nepilngadīgie, nepavadīti nepilngadīgie, personas ar invaliditāti, vecāka gadagājuma cilvēki, grūtnieces, vientuļi vecāki ar nepilngadīgiem bērniem

un personas, kas ir spīdzinātas, izvarotas vai cietušas no citas nopietnas psiholoģiskas, fiziskas vai seksuālas vardarbības.

Proti, mazaizsargātas ir tādas personas, kuras vecuma, dzimuma, rases, etniskās vai sociālās izcelsmes, reliģijas vai pārliecības, sociālo, ekonomisko, etnisko un/vai kultūras apstākļu dēļ var tikt pakļautas diskriminācijai vai kurām ir nepieciešama īpaša uzmanība un aizsardzība.

Persona var tikt pakļauta arī multiplai diskriminācijai, piemēram, invaliditātes, vecuma, sociālās izcelsmes vai seksuālās orientācijas dēļ.

Piespiedu izraidīšanas laikā ir jāņem vērā mazaizsargāto personu vai to grupu īpašās vajadzības, sniedzot nepieciešamo palīdzību. Tas ietver mobilitātes jautājumu risināšanu, nepieciešamo zāļu, atbilstošas pārtikas un ūdens nodrošināšanu (piemēram, zīdaiņu pārtikai atbilstošas temperatūras nodrošināšanu, ņemot vērā arī alerģiju pret pārtiku, utt.).

Transportlīdzekļiem, kas tiek izmantoti aizturēto konvojēšanai, jābūt atbilstoši personu veselības stāvoklim, t.i., personas ar kustības traucējumiem vai guloši slimnieki būtu pārvadājami atbilstoši aprīkotos transportlīdzekļos.

Par mazaizsargāto personu grupām skat. arī "Vadlīnijas piespiedu kārtā izraidāmo personu uzraudzības mehānisma īstenošanai".

Tiesības uz ģimenes vienotību

Pamatjēdzieni: ģimeņu transportēšana; ģimenes locekļa nošķiršana

Ja vien iespējams, ģimenes transportē un sēdina kopā, nošķir no citām pieaugušajām izraidāmajām personām, jo īpaši gadījumos, kad izraida notiesātās personas vai personas, kuram ir identificēts risks uz vardarbību.

Bērņus nedrīkst pakļaut vardarbīgiem un agresīviem pieaugušajiem. Bērni ir jāaizsargā un jānodrošina viņu fiziskā integritāte. Tāpēc izņēmuma gadījumos, ja kāds no ģimenes locekļiem uzvedas vardarbīgi vai agresīvi, šo personu var šķirt no pārējās ģimenes tik ilgi, cik tas ir nepieciešams.

Konvoja darbiniekiem ir jāņem vērā bērnu bailes un raizes un jāpalīdz vecākiem vai aizbildņiem bērņus mierināt, izmantojot bērņiem draudzīgas komunikācijas prasmes.

Bērna tiesības un labākās intereses

Pamatjēdziens: bērna labākās intereses

Bērna tiesību un labāko interešu ievērošanas prioritāte izriet no ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. panta

Termins “labākās intereses” plaši raksturo bērna labklājību. To nosaka dažādi individuālie apstākļi, piemēram, bērna vecums, briedums un pieredze, vecāku klātbūtne vai klāt neesamība, vide utt.

Bērnu interesēm ir jābūt galvenajām, pieņemot lēmumus, kas viņus var ietekmēt. Tādēļ visiem pieaugušajiem ir jārikojas atbilstoši bērna labākajām interesēm, un, kad pieaugušie pieņem lēmumus, ir jādomā, kā tie ietekmēs attiecīgo bērnu.

Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvencijas 41. pantu vienmēr ir jāpiemēro augstākie standarti.

Tiesības uz privātumu

Pamatjēdzieni: tiesību uz privāto dzīvi saturs; privātums drošības pārbaūžu laikā; novērotāju pienākumu izpilde drošības pārbaūžu laikā; tualetes apmeklējums

Tiesības uz privātuma aizsardzību izriet no:

- Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 7. panta
- Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. panta
- ANO Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 17. panta

Tiesības uz privāto dzīvi ietver arī tādus jēdzienus kā personas morālā un fiziskā integritāte, personas gods un cieņa, identitāte, personas datu vākšana un uzglabāšana.

Kad vien iespējams, izraidāmajai personai ir jānodrošina privātums, jo īpaši drošības pārbaužu laikā. Piemēram, izraidāmās sievietes pārmeklē konvoja darbinieks – sieviete, savukārt izraidāmos vīriešus pārmeklē vīrietis.

Novērotājam ir jānovēro arī drošības pārbaudes izpilde, ievērojot izraidāmās personas privātumu. Tādēļ durvīm ir jābūt atstātām pusvīrus, lai novērotājs dzirdētu sarunu starp izraidāmo personu un konvoja darbinieku/-iem. Gadījumā, ja notiek incidents, novērotājam ir jābūt iespējai ielūkoties telpā, lai apkopotu faktus ziņojumam.

Ir jāievēro arī privātums tualetes izmantošanā. Tomēr drošības apsvērumu dēļ tualetes durvis var tikt turētas pusvīrus.

Tiesības uz īpašumu

Pamatjēdzieni: bagāža un personīgās mantas

Izraidāmo personu bagāža ir jāpārvadā uzmanīgi. Visas personīgās mantas, tostarp tās, kas drošības apsvērumu dēļ varētu būt izņemtas, nekavējoties jāatdod atpakaļ, tiklīdz ierodas galamērķa valstī.

Tiesības uz labu pārvaldību / iesniegt sūdzību

Pamatjēdziens: Eiropas Robežu un krastu aģentūras *Frontex* sūdzību veidlapa

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 41. pantā ir noteiktas tiesības uz labu pārvaldību. Proti, ikvienai personai ir tiesības uz objektīvu, godīgu un pieņemamā termiņā veiktu jautājumu izskatīšanu Savienības iestādēs un struktūrās. Šīs tiesības ietver:

- a) ikvienas personas tiesības tikt uzklusītai, pirms tiek veikts kāds individuāls pasākums, kas to varētu nelabvēlīgi ietekmēt;

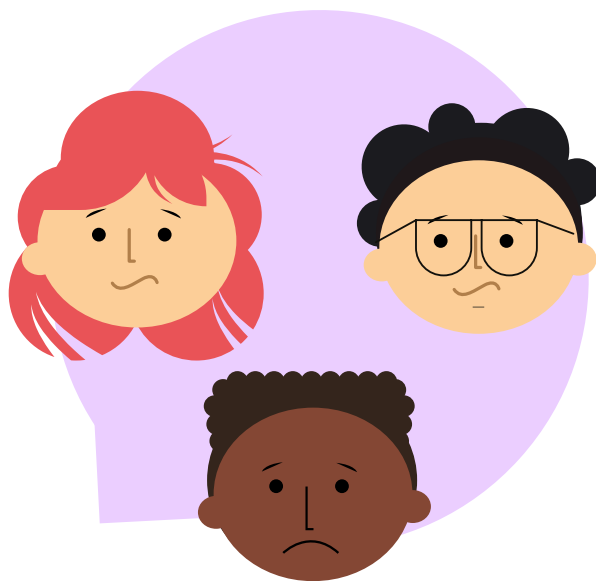
- b) ikvienas personas tiesības piekļūt materiāliem, kas uz to attiecas, ievērojot konfidencialitātes, kā arī profesionālā noslēpuma un komercnoslēpuma likumīgās aizsardzības apsvērumus;
- c) pārvaldes pienākumu pamatot savus lēmumus.

Ikvienai personai ir tiesības panākt, lai Savienība atlīdzinātu zaudējumus, kurus ir radījušas tās iestādes vai darbinieki savu dienesta pienākumu izpildē, saskaņā ar dalībvalstu tiesību sistēmām kopīgiem vispārējiem tiesību principiem. Ikvienu personu drīkst rakstīt Savienības iestādēm, izmantojot kādu no Līguma valodām, un atbildei ir jābūt tajā pašā valodā.

Šīs tiesības ir cieši saistītas ar tiesībām uz efektīvu tiesību aizsardzību, ko garantē gan Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 47. pants, gan Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13. pants.

Informācija par Eiropas Robežu un krastu aģentūras *Frontex* sūdzību mehānismu, tostarp sūdzību veidlapas forma, pieejama tās mājaslapas sadaļās:

- [Complaint Mechanism](#)
- [Lodge a Complaint](#)

Aplūkojamie jautājumi: *spīdzināšanas un ļaunprātīgas izturēšanās aizlieguma absolūtā daba*

NEIZRAIDĪŠANAS PRINCIPS

Mūsdienās spīdzināšanas un ļaunprātīgas izturēšanās aizliegums ir absolūts, no kura nav pieļaujama atkāpšanās nekādos, tostarp kara vai valsts ārkārtas, apstākļos.

Spīdzināšanas aizliegums ir nostiprināts ANO Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem 2. panta otrajā daļā.

Valstīm ir absolūts pienākums, no kura nedrīkst atkāpties, neizraidīt, neatgriezt, neizdot personu, neatkarīgi no personas tiesībām uz bēgļa statusu vai alternatīvo statusu, uz citas valsts jurisdikciju vai citu teritoriju, par kuru ir būtisks pamats uzskatīt, ka šai personai draudētu briesmas tikt pakļautai spīdzināšanai vai sliktai apiešanai (neizdošanas princips).

Valstīm neizdošanas princips ir jāinterpretē un jāpiemēro labā ticībā.

ANO Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem 3. panta pirmā daļa: "Neviena dalībvalsts nedrīkst izsūtīt, nosūtīt atpakaļ vai izdot kādu personu citai valstij, ja pastāv pamatots iemesls uzskatīt, ka šai personai var draudēt spīdzināšana."

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 19. panta otrā daļa: “Nevienu nedrīkst pārvietot, izraidīt vai izdot kādai valstij, ja ir liela iespējamība, ka attiecīgo personu tur sodīs ar nāvi, spīdzinās vai citādi necilvēcīgi vai pazemojoši pret viņu izturēsies vai sodīs.” Šajā normā ir iekļauta ECT prakse attiecībā uz Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3. pantu, kurā ir noteikts, ka nevienu cilvēku nedrīkst pakļaut spīdzināšanai vai cietsirdīgi vai pazemojoši ar viņu apieties vai sodīt.

ECT 1996. gada 17. decembra spriedums lietā “*Ahmed v. Austria*”, pieteikuma Nr. 25964/94

ECT 1989. gada 7. jūlija spriedums lietā “*Soering v. United Kingdom*”, pieteikuma Nr. 14038/88

Valstij ir pienākums sniegt pietiekamu pamatojumu, ka persona izraidīšanas gadījumā netiks pakļauta reālam necilvēcīgas apiešanās riskam. Un personai ir pienākums iesniegt pierādījumus, kas apliecina, ka ir pietiekams pamats uzskatīt, ka izraidīšanas gadījumā tā būtu pakļauta šādam reālam riskam. Tomēr uz valsti gulstas pienākums kļedēt jebkādas šaubas par risku, ka persona pēc izraidīšanas var tikt pakļauta spīdzināšanai.

ECT 2010. gada 9. marta spriedums lietā “*R.C. v. Sweden*”, pieteikuma Nr. 41827/07

Spīdzināšanas aizliegumam ir absolūta daba, neatkarīgi no personas rīcības vai no tā, cik bīstama vai nevēlama ir pati persona (pat vissarežģītākajās situācijās kā, piemēram, cīņa pret terorismu).

Turklāt, lai gan persona nevar pierādīt, ka tās darbība slepenajā organizācijā būtu izraisījusi galamērķa valsts valdības negatīvu uzmanību, tomēr, ņemot vērā publicitāti, kādu ir piesaistījusi lieta par personas iespējamo darbošanos džihādistu organizācijā, personas tautība, process un atrašanās vieta ir tikusi atklāta galamērķa valsts varas iestādēm. Līdz ar to pastāv risks, ka, atgriežot personu, viņa tiks

nogādāta varas iestādēs uz nopratināšanu, tādējādi potenciāli pakļaujot darbībām, kas nav savienojamas ar spīdzināšanas un ļaunprātīgas izturēšanās aizliegumu.

ECT 2010. gada 20. jūlija spriedums lietā “*A. v. The Netherlands*”, pieteikuma Nr. 4900/06

Nosakot, vai individuālajā gadījumā pastāv reāls spīdzināšanas vai sliktas apiešanās risks, kompetentajai iestādei ir jāņem vērā visi būtiskie apsvērumi, tostarp, vai attiecīgajā valstī pastāv konsekventi cilvēktiesību pārkāpumi. Proti, pirms personas atgriešanas ir jāpārbauda visi pieejamie pierādījumi un jāveic individuāls izvērtējums, ņemot vērā gan individuālos faktorus, gan vispārējo cilvēktiesību situāciju mērķa valstī vai teritorijā.

ECT 2011. gada 23. jūnija spriedums lietā “*Diallo v. The Czech Republic*”, pieteikuma Nr. 20493/07

ANO Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem 3. panta otrā daļa: “Lai noteiktu, vai šāds iemesls pastāv, kompetentās iestādes ņem vērā visus attiecīgos apsvērumus un attiecīgā gadījumā to, ka konkrētajā valstī tiek sistemātiski pieļauti nopietni, acīmredzami un masveidīgi cilvēktiesību pārkāpumi.”

Tikai valstu tiesību aktu pastāvēšana vai cilvēktiesību līgumu ratifikācija neatspēko individuālas spīdzināšanas vai sliktas apiešanās risku.

ECT 2012. gada 23. februāra spriedums lietā “*Hirsi Jamaa and others v. Italy*”, pieteikuma Nr. 27765/09

Ne visos gadījumos riska avotam jābūt individualizētam, piemēram, personas stigmatizācija vai dalība politiskā partijā, piederība etniskai grupai vai sociālajai minoritātei.

Riska avotu var atrast arī vardarbības vispārējā situācijā, pakļaujot personu reālam sliktas apiešanās riskam.

ECT 2012. gada 16. oktobra spriedums lietā “*Makhmudzhan Ergashev v. Russia*”, pieteikuma Nr. 49747/11

ECT 2011. gada 28. jūnija spriedums lietā “*Sufi and Elmi v. the United Kingdom*”, pieteikuma Nr. 8319/07 un Nr. 11449/07

Sistēmiski trūkumi ir konstatēti, kas rada netiešas izdošanas (*refoulement*) risku, ko dēvē arī par *ķēdes izdošanu (chain refoulement)*, ar kuru uzņemošā valsts tālāk izraidītu personu uz citu valsti vai teritoriju bez pietiekama risku izvērtējuma galamērķa valstī.

ECT 2011. gada 21. janvāra spriedums lietā “*M.S.S. v. Belgium and Greece*”, pieteikuma Nr. 30696/09

Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras “*Rokasgrāmatas par Eiropas tiesībām patvēruma, robežu un imigrācijas jomā*” 3. nodaļā detalizētāk ir apskatīta patvēruma meklētāja statusa noteikšana un piespiedu izraidīšanas šķēršļi, atsaucoties uz Eiropas Savienības un Eiropas Padomes tiesību aktiem un tiesu praksi.

Aplūkojamie jautājumi: brīvprātīga izbraukšana; lēmuma forma un tajā iekļaujamā informācija; izraidāmās personas tiesības uz informāciju un procesuālās garantijas

PIESPIEDU IZRAIDĪŠANAS LĒMUMS

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi, preambulā ir noteikts, ka piespiedu izraidīšanas vietā priekšroka dodama brīvprātīgas atgriešanās iespējai, un būtu jāpiešķir laiks brīvprātīgai izceļošanai, ja nav pamata uzskatīt, ka tas varētu negatīvi ietekmēt atpakaļ nosūtīšanas procedūras mērķi.

Lai sekmētu brīvprātīgu atgriešanos, dalībvalstīm būtu jāsniedz lielāka atgriešanās palīdzība un konsultācijas, kā arī pēc iespējas labāk jāizmanto attiecīgas finansēšanas iespējas, ko sniedz Eiropas Atgriešanās fonds.

Baltijas Sociālo zinātņu institūta pētījumā par situāciju brīvprātīgās atgriešanās jomā (Id.nr. IOM/2009-1) tika konstatēts, ka izraidīšanas rīkojumu, kuri pieļauj personas brīvprātīgu izbraukšanu, skaits ir aptuveni divas reizes mazāks nekā piespiedu izraidīšanas rīkojumi, tomēr pastāv dažādi šķēršļi efektīvi īstenot piespiedu izraidīšanu. Līdz ar to, ja izraidāmā persona kāda iemesla dēļ neizmanto brīvprātīgas izceļošanas iespēju, viņa var tikt izraidīta konvoja pavadībā līdz mītnes vietai vai tranzīta valstij, no kuras patstāvīgi nokļūst dzimtenē.

Amatpersonām, kam uzticētas izraidīšanas lēmuma pieņemšanas tiesības, ir jāsaņem atbilstoša apmācība un objektīva informācija par cilvēktiesību situāciju attiecīgajā valstī.

Lēmumi noformējami rakstiski, un tajos norāda faktiskos un juridiskos iemeslus, kā arī informāciju par pieejamiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem.

Informācijai par pieejamiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem dalībvalstis nodrošina rakstisku vai mutisku tulkojumu valodā, kuru trešās valsts valstspiederīgais saprot vai kuru tam vajadzētu saprast.

Izraidāmajām personām ir jānodrošina vispārējas informācijas lapas, kurās izskaidroti galvenie elementi vismaz piecās valodās no tām, kuras visbiežāk izmanto un saprot nelegālie imigranti. Turklāt pēc pieprasījuma bez maksas jānodrošina nepieciešamā juridiskā palīdzība un/vai jāisteno pārstāvība saskaņā ar attiecīgajiem valsts tiesību aktiem vai noteikumiem par juridisko atbalstu. Nepieciešamības gadījumā ir nodrošināms tulks.

Personas iepazīstināšanas ar lēmumu par piespiedu izraidīšanu mērķis ir ne tikai informēt par procesu, kādā tā atrodas, un par attiecībā uz šo personu pieņemto lēmumu, bet arī nodrošināt, ka persona ir informēta un var pieņemt lēmumu izmantot pieejamos pārsūdzības mehānismus.

Izraidāmās personas, īpaši, ja tās ir aizturētas, zina par procesu, kurā tās atrodas. Tomēr lēmuma pārsūdzēšana personai nav iespējama, pirms tas ir izsniegts. Nezinot pieņemtā lēmuma motīvus, izraidāmajai personai nav iespējams savlaicīgi sagatavot argumentētu pieteikumu par lēmuma apstrīdēšanu. Tomēr ir iespējami arī gadījumi, kad persona nevēlas izmantot iespēju apstrīdēt pieņemto lēmumu par piespiedu izraidīšanu.

Ir būtiski, ka personai ir nodrošināta iespēja pārsūdzēt lēmumu par izraidīšanu no valsts citā neatkarīgā institūcijā, pirms lēmums tiek izpildīts.

EST ir norādījusi, ka, pamatojoties uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, izraidāmajai personai apelācijas procesā ir jānodrošina pieeja lietas materiāliem, kā arī tiesības tikt uzklautai pat tādā gadījumā, ja šāds pienākums tiešā veidā nav iekļauts Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvā 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi (Atgriešanas direktīva).

EST 2013. gada 10. septembra spriedums lietā Nr. C – 383/13 (*M.G. un N.R. pret Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie*), 32. punkts

Aplūkojamie jautājumi: *piespiedu izraidīšana; piespiedu izraidīšana pa gaisu; lidojuma drošība; ierobežojošo līdzekļu pielietošana; personas aizturēšana; Valsts robežsardzes amatpersonu pilnvaras citas valsts gaisa kuģī; tranzīts; personas konvojēšana tranzīta laikā; robežsarga tiesības; jēdziens “robežsargs”; normatīvo aktu spēks telpā; konvoja darbinieku pašaizsardzība*

PIESPIEDU IZRAIDĪŠANA

Izraidīšana ir atgriešanās pienākuma izpilde piespiedu kārtā, proti, fiziska izvešana no dalībvalsts.

Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvas 2008/115/EK par kopīgiem standartiem un procedūrām dalībvalstīs attiecībā uz trešo valstu valstspiederīgo atgriešanu, kas dalībvalstī uzturas nelikumīgi (Atgriešanas direktīva), 3. pants definē šajā direktīvā lietoto jēdzienu legāļdefinīcijas.

Robežsarga tiesības

Imigrācijas likuma 50.³ pantā noteikts, ka Valsts robežsardze organizē un veic ārzemnieku piespiedu izraidīšanu, bet izraidīšanas kārtību nosaka Ministru kabinets. Saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2016/399 par Savienības Kodeksu par noteikumiem, kas reglamentē personu pārvietošanos pār robežām (Šengenas Robežu kodekss), 2. panta 14. punktu “robežsargs” ir jebkurš valsts iestādes darbinieks, kurš saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem norīkots robežšķērsošanas vietā, pie robežas vai robežas tiešā tuvumā un kurš saskaņā ar regulu un valsts tiesību aktiem veic robežkontroles uzdevumus.

Robežsardzes likuma 15. panta pirmajā daļā definētas robežsargu tiesības

pierobežā, kā arī robežkontroles punktos un robežpārejas punktos. Minētā panta ceturtajā daļā noteikts, ka gadījumos, kas saistīti ar ārzemnieku ieceļošanas, uzturēšanās, izceļošanas un tranzīta noteikumu ievērošanas kontroli un profilaksi, kā arī operatīvās darbības pasākumu veikšanu, robežsargiem ir tiesības darboties arī ārpus iepriekš minētajām noteiktajām vietām.

Tiesību teorijā atzīts, ka normatīvo aktu spēks telpā nozīmē to, ka normatīvo aktu darbība ir saistīta ar noteiktu teritoriju. Latvijas Republikā izdotie normatīvie akti attiecas uz visu republikas teritoriju, ja to darbības sfēru neierobežo pats likumdevējs. Pie valsts teritorijas pieder arī tā saucamā nosacītā teritorija, ar ko saprot valstij piederošus objektus, kas atrodas aiz tās robežām (piemēram, lidmašīnas, kuģi, diplomātisko pārstāvniecību ēkas ārvalstīs). Normatīvie akti attiecas uz visām personām, kas atrodas tajā teritorijā, kurā ir spēkā šie akti. Tādējādi **nav šaubu par robežsargu pilnvarām samērīgi ierobežot izraidāmo ārvalstnieku tiesības Latvijas teritorijā.**

Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2016/399 par Savienības Kodeksu par noteikumiem, kas reglamentē personu pārvietošanos pār robežām (Šengenas Robežu kodekss), VII. pielikuma 7. punktā noteikts, ka kārtību, kādā ieceļo un izceļo glābšanas dienestu, policijas, ugunsdzēsēju brigāžu locekļi, kas darbojas ārkārtas situācijās, kā arī robežsargi, kas šķērso robežu, lai veiktu profesionālos uzdevumus, nosaka valsts tiesību aktos. **Robežsardzes likuma 5.¹ panta otrā daļa** paredz, ka lēmumu par robežsargu piedalīšanos starptautiskajās misijās un operācijās pieņem Ministru kabinets.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2007. gada 22. maija noteikumu Nr. 340 **“Kārtība, kādā Valsts robežsardzes, Valsts policijas un Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta amatpersonas ar speciālajām dienesta pakāpēm nosūta dalībai starptautiskajās misijās un operācijās, un dalības finansēšanas kārtība”** 2. punktu amatpersonas starptautiskajās misijās un operācijās piedalās pēc to starptautisko organizāciju, savienību vai kopienu rezolūcijas, rekomendācijas vai lūguma, ar kurām Latvijas Republikai ir noslēgti starptautiskie līgumi. Saskaņā ar publiski pieejamo informāciju uz 2019. gada 1. oktobri divpusējs līgums par Valsts robežsardzes amatpersonu dalību novērošanas misijā noslēgts vienīgi ar Gruziju.

Uz **Imigrācijas likuma 50.³ panta** pamata ir izdoti Ministru kabineta 2011. gada 16. augusta noteikumi Nr. 630 **“Noteikumi par kārtību, kādā Latvijas Republika saņem un sniedz palīdzību Eiropas Savienības dalībvalstīm un Šengenas līguma valstīm piespiedu izraidīšanā, izmantojot gaisa telpu, kā arī kārtību, kādā**

organizējami kopīgi lidojumi starp Eiropas Savienības dalībvalstīm un Šengenas līguma valstīm” un Ministru kabineta 2011. gada 21. jūnija noteikumi Nr. 454 “Noteikumi par ārzemnieka piespiedu izraidīšanu, izceļošanas dokumentu un tā izsniegšanu”. Tādējādi Valsts robežsardzes amatpersonu pilnvaras ārpus Eiropas Savienības dalībvalstīm un Šengenas līguma valstīm nav reglamentētas. Attiecīgi nav konstatējams arī tiesisks pamats Valsts robežsardzes darbiniekiem ierobežot izraidāmā ārvalstnieka tiesības vai brīvības, atrodoties ārpus Latvijas Republikas teritorijas.

Ministru kabineta 2011. gada 16. augusta noteikumu (Nr. 630) 18. un 19. punktā noteikts, ka, veicot tranzītu, konvojs nav tiesīgs pārnēsāt vai pārvadāt ieročus un valkāt formas tērpu. Konvojs var izmantot speciālo atšķirības zīmi. Konvoja pilnvaras dalībvalstu teritorijā ir ierobežotas līdz pašaizsardzībai. Savukārt atbilstoši šo pašu noteikumu 20. punktam, ja dalībvalsts kompetentās iestādes pārstāvji nesniedz atbalstu Valsts robežsardzes konvojam tranzīta īstenošanas laikā, Valsts robežsardzes konvojs var atbildēt uz tūlītēju un reālu apdraudējumu ar pamatotu un samērīgu rīcību, lai nepieļautu izraidāmā ārzemnieka bēgšanu, neļautu izraidāmajam ārzemniekam nodarīt kaitējumu sev, konvojam vai citai personai, kā arī nepieļautu kaitējuma nodarīšanu īpašumam.

Tādējādi, lai gan Valsts robežsardzes darbiniekiem citas valsts teritorijā nav amatpersonu pilnvaras, tomēr Ministru kabineta 2011. gada 16. augusta noteikumu Nr. 630 “Noteikumu par kārtību, kādā Latvijas Republika saņem un sniedz palīdzību Eiropas Savienības dalībvalstīm un Šengenas līguma valstīm piespiedu izraidīšanā, izmantojot gaisa telpu, kā arī kārtību, kādā organizējami kopīgi lidojumi starp Eiropas Savienības dalībvalstīm un Šengenas līguma valstīm” 20. punkts tās pēc būtības piešķir, kaut arī izraidāmās personas darbības (piemēram, bēgšana) ne vienmēr būs saistītas ar Latvijas valsts vai citu personu interešu apdraudējumu.

Ministru kabineta 2011. gada 21. jūnija noteikumu Nr. 454 “Noteikumi par ārzemnieka piespiedu izraidīšanu, izceļošanas dokumentu un tā izsniegšanu” 11. punkts paredz, ka ārzemnieka piespiedu izraidīšanu var īstenot, konvojējot ārzemnieku līdz Latvijas Republikas robežšķērsošanas vietai, izraidīšanas maršruta tranzīta valsts robežšķērsošanas vietai, galamērķa valsts robežšķērsošanas vietai vai ārzemnieka dzīvesvietai vai specializētai iestādei galamērķa valstī. Šajā apakšpunktā minēto nosacījumu var piemērot tikai mazāk aizsargātām personām.

Izraidāmo personu faktiskā piespiedu izraidīšana parasti notiek, konvojējot kājām, transportlīdzeklī, vilcienā, kuģī, prāmī vai gaisa kuģī, līdz iepriekš minētajai

vietai. Tādējādi ārvalstnieku faktiskās izraidīšanas var iedalīt pēc galamērķa, uz kuru izraida (līdz robežai vai mītnes valstij), kā arī pēc veida, kādā persona tiek izraidīta (kājām, ar transportu (sauszemes, gaisa vai ūdens)).

Gaisa transportā

Konvencijas par starptautisko civilo aviāciju (Čikāgas konvencija) 5. nodaļā definēti vispārīgi noteikumi personām bez iebraukšanas tiesībām un izraidāmām personām. Atbilstoši minētās nodaļas 5.2. punktam līgumslēdzējas valstis veicina tādu personu tranzītu, kas atbilstoši šīs nodaļas noteikumiem ir izvestas no citas valsts, un nepieciešamo sadarbību attiecina arī uz gaisa kuģa ekspluatantu vai konvoju, kas veic šādu izvešanu. Laikā, kad pasažieris bez iebraukšanas tiesībām vai izraidāmā persona atrodas to uzraudzībā, valsts amatpersonas sargā šādas personas cieņu un neveic nekādas darbības, kas varētu šādu cieņu aizskart.

Ja ir pamats uzskatīt, ka persona bez iebraukšanas tiesībām var izrādīt pretošanos tās izvešanai no valsts, pēc iespējas savlaicīgi pirms noteiktā izlidošanas datuma informē attiecīgo gaisa kuģa ekspluatantu, lai tas varētu veikt profilakses pasākumus un nodrošināt lidojuma drošību.

Konvencijas par noziegumiem un dažām citām nelikumīgām darbībām, kas izdarītas gaisa kuģos (Tokijas konvencija), 3. panta pirmajā daļā noteikts, ka gaisa kuģa reģistrētājvalsts ir tiesīga īstenot savu jurisdikciju attiecībā uz noziegumiem un nelikumīgiem aktiem, kas izdarīti gaisa kuģī. [Eiropas Savienības Padomes direktīvas 2003/110/EK par palīdzību tranzīta gadījumos, lai veiktu izraidīšanu pa gaisa ceļu](#), preambulas 4. apsvērumā noteikts, ka dalībvalstu suverenitātei, jo īpaši attiecībā uz tieša spēka izmantošanu pret trešo valstu valstspiederīgajiem, kas pretojas izraidīšanai, jāpaliek neskartai. Valsts robežsardze ārvalstnieka izraidīšanu ne vienmēr veic ar Latvijā reģistrētiem gaisa kuģiem. Attiecīgi vērtējama amatpersonu darbība un pilnvaras, t.sk. speciālo līdzekļu pielietošanā, ārpus savas valsts jurisdikcijas.

Konvencijas par noziegumiem un dažām citām nelikumīgām darbībām, kas izdarītas gaisa kuģos (Tokijas konvencija), 6. panta 1. punktā noteikts: ja gaisa kuģa komandierim ir iemesls uzskatīt, ka kāda persona gaisa kuģī ir izdarījusi vai gatavojas izdarīt noziegumu vai veikt nelikumīgu aktu, tam ir tiesības piemērot šādai personai saprātīgus drošības līdzekļus, ieskaitot aizturēšanu, lai:

- a) aizsargātu gaisa kuģa vai tajā esošu personu, vai mantas drošību;

b) saglabātu kārtību un disciplīnu gaisa kuģī;

c) komandieris varētu nodot minēto personu kompetentām institūcijām vai izsēdināt to saskaņā ar šīs nodaļas nosacījumiem.

Vienlaikus atbilstoši minētās konvencijas 6. panta otrajam punktam gaisa kuģa komandieris drīkst pieprasīt citiem apkalpes locekļiem vai pilnvarot tos, kā arī lūgt (bet ne pieprasīt) vai pilnvarot pasažierus palīdzēt aizturēt personu, kuru viņam ir tiesības aizturēt. Jebkurš apkalpes loceklis vai pasažieris drīkst izmantot saprātīgus drošības līdzekļus bez šādas atļaujas, ja viņam ir iemesls uzskatīt, ka šāda darbība ir nepieciešama nekavējoties, lai aizsargātu gaisa kuģa vai tajā esošu personu, vai mantas drošību. Tādējādi Valsts robežsardzes amatpersonu pilnvaras ierobežot izraidāmās personas tiesības citas valsts gaisa kuģī ir atkarīgas no gaisa kuģa komandiera pilnvarojuma veikt šādas darbības un apdraudējuma gaisa kuģim vai tajā esošām personām, vai mantai.

Tranzītvalstī

Eiropas Padomes 1995. gada 22. decembra Ieteikuma par saskaņotu rīcību un sadarbību, veicot izraidīšanas pasākumus (96/C 5/02), 5. punktā noteikts, ka dalībvalsts, kas lūdz tranzīta atļauju, paziņo valstij, kurai lūgta atļauja, ja tā uzskata, ka izraidāmā persona ir jākonvojs. Valsts, kurai lūgta atļauja, var brīvi pieņemt lēmumu par tranzīta procedūrām, t.i., vai konvojēšanu nodrošinās dalībvalsts, kura pieņēmusi lēmumu izraidīt, vai tā pati nodrošinās konvoju tranzīta laikā, vai arī konvoju organizēs kopīgi ar valsti, kas pieņēmusi lēmumu izraidīt. Ja kādas trešās valsts pilsonis atsakās izceļot no tranzīta dalībvalsts, attiecīgā dalībvalsts saskaņā ar saviem likumiem, kā arī, lai neizrādītos, ka izraidīšanu nav iespējams veikt, var apsvērt iespēju izmantot vai izveidot atbilstīgu juridisku mehānismu, lai veiktu izraidīšanu.

Eiropas Savienības Padomes direktīvas 2003/110/EK par palīdzību tranzīta gadījumos, lai veiktu izraidīšanu pa gaisa ceļu, preambulas 4. punktā noteikts, ka dalībvalstu suverenitātei, jo īpaši attiecībā uz tieša spēka izmantošanu pret trešo valstu valstspiederīgajiem, kas pretojas izraidīšanai, jāpaliek neskartai. Saskaņā ar minētās direktīvas 5. panta otro daļu dalībvalsts, kas saņem pieprasījumu, veic visus nepieciešamos palīdzības pasākumus, sākot ar nosēšanos un gaisa kuģa durvju atvēršanu, līdz brīdim, kad trešās valsts valstspiederīgais to ir atstājis.

Minētais īpaši attiecas uz trešās valsts valstspiederīgā sagaidīšanu pie gaisa kuģa un viņa konvojēšanu tranzīta lidostas robežās, jo īpaši uz nākamo reisu lidojumā ar pārsēšanos, neatliekamās medicīniskās palīdzības sniegšanu trešās valsts valstspiederīgajam un, ja nepieciešams, viņa konvojam, kā arī trešās valsts valstspiederīgā un, ja nepieciešams, viņa konvoja ēdināšanu.

Dalībvalsts, kas saņem pieprasījumu, saskaņā ar tās tiesību aktiem var izmantot likumīgus līdzekļus, lai novērstu vai apturētu jebkuru trešās valsts valstspiederīgā mēģinājumu pretoties tranzītam. Vienlaikus Eiropas Savienības Padomes direktīvas 2003/110/EK par palīdzību tranzīta gadījumos, lai veiktu izraidīšanu pa gaisa ceļu, 7. panta 1. punktā noteikts: ja nav tranzīta dalībvalsts tiesībsardzības iestādes darbinieku vai lai atbalstītu tiesībsardzības iestādes darbiniekus, eskorts var atbildēt uz tūlītēju un nopietnu apdraudējumu ar pamatotu un samērīgu rīcību, lai neļautu trešās valsts valstspiederīgajam bēgt, savainot sevi vai trešo personu vai nodarīt kaitējumu īpašumam. Tomēr minētajā direktīvā nav definēti gadījumi, kad dalībvalsts varētu nepildīt iepriekš minētos pienākumus un neatbalstīt tranzītā esošu citas valsts eskortu ar izraidāmo personu.

Atbilstoši Eiropas Padomes 1995. gada 22. decembra Ieteikuma par saskaņotu rīcību un sadarbību, veicot izraidīšanas pasākumus (96/C 5/02), 6. punktam dalībvalsts, kura apstiprina izraidīšanas pasākumu, uzņemas atbildību par kādas trešās valsts pilsoņa izraidīšanas pasākumu veikšanu, ko tā pati ir apstiprinājusi, un izmanto transportlīdzekļus, kas ir pieejami gaisa pārvadājumu tirgū, vai nepieciešamības gadījumā - pašas sarūpētos transportlīdzekļus. Vienlaikus dalībvalsts, kuru lūdz sadarbīties, veicot izraidīšanu ar lidmašīnu, var atteikties atļauti veikt izraidīšanu no tās teritorijas.

Aplūkojamie jautājumi: *piespiedu izraidīšanas procesa novērošana; jēdziens “novērošana”; novērošanas mērķis; piespiedu izraidīšanas procesa novērotājs; piespiedu izraidīšanas procesa novērošanas stadijas Latvijā*

PIESPIEDU IZRAIDĪŠANAS PROCESA NOVĒROŠANA

Latvijā piespiedu izraidīšanas procesa novērošanas funkcijas ir piešķirtas tiesībsargam. Tiesībsargs neveic piespiedu izraidīšanas procesa novērošanu, kad personai saskaņā ar Latvijas Republikas Krimināllikumu ir noteikts papildsods – izraidīšana no Latvijas Republikas.

Piespiedu izraidīšanas novērošana attiecas uz izraidīšanas procesa novērošanu un ziņošanu par tās izpildi bez novērotāja tiesībām iejaukties.

“Novērošana” ir plašs jēdziens, kas ietver aktīvu informācijas iegūšanu, apstrādi un nekavējošu informācijas izmantošanu, kas saistīta ar cilvēktiesību aspektiem. Proti, informācijas apkopošanu par starpgadījumiem, notikumu vērošanu, vietu apmeklēšanu, sarunas ar amatpersonām informācijas iegūšanai, tiesisko aizsardzības līdzekļu izmantošanu un citu tūlītēju pasākumu veikšanu. Tas nozīmē, ka piespiedu izraidīšanas process ir novērots, analizēts un ziņots, vai izraidīšana ir veikta, ievērojot personas cieņu un pamattiesības, kas noteiktas Eiropas Savienības Pamattiesību hartā, un saskaņā ar starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem.

Novērošanas mērķis ir konstatēt, vai piespiedu izraidīšanas process ir īstenots, ievērojot cilvēka cieņu un Latvijas Republikas Satversmē noteiktās pamattiesības, kā arī citus starptautiskos līgumus, piemēram, Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju, kā arī starptautiski atzītas vadlīnijas.

Piespiedu izraidīšanas novērotājs ir persona, kura ir atbildīga par izraidīšanas operācijas novērošanu un kura ir neatkarīga no institūcijas, kas īsteno piespiedu izraidīšanu.

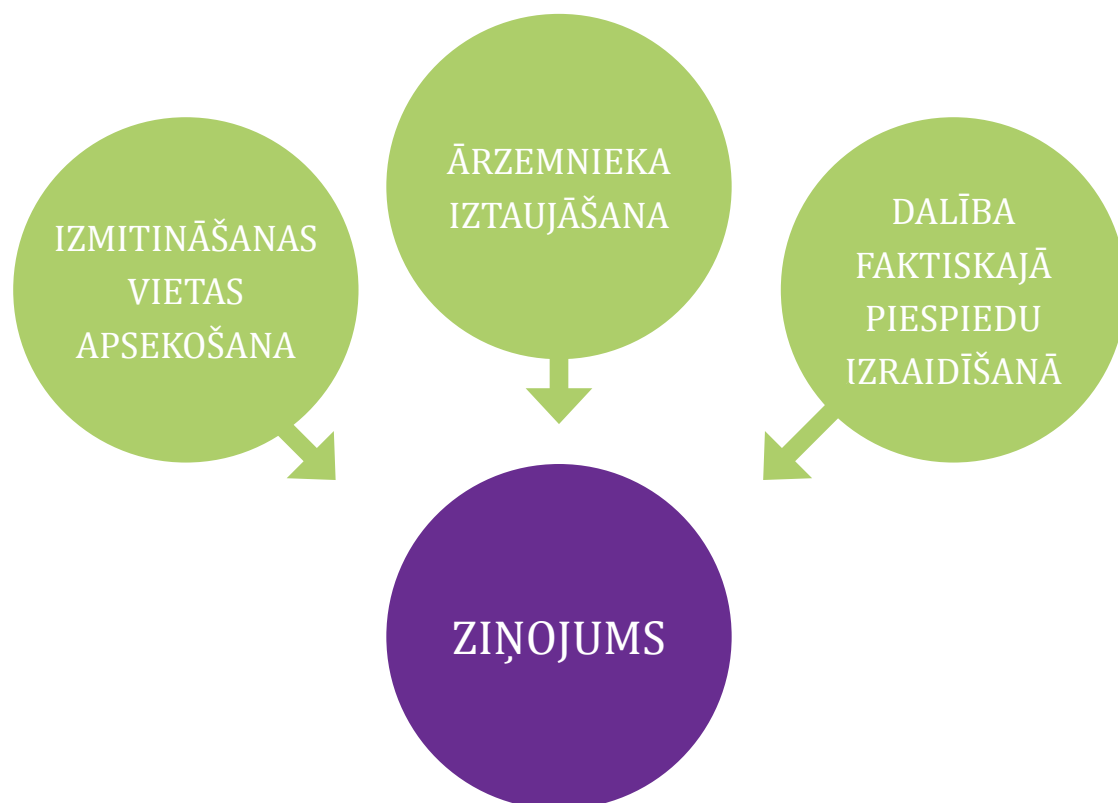
Piespiedu izraidīšanas novērotāja uzdevums ir novērot un pēc tam apkopot novērojumus ziņojumā par izraidīšanas operācijas faktisko īstenošanu.

Latvijā piespiedu izraidīšanas procesa novērošana var sastāvēt no trīs daļām (kuras ir patstāvīgas, bet tajā pašā laikā viena otru papildinošas):

A. Piespiedu izraidīšanai pakļauto aizturēto ārzemnieku apmeklēšana izmitināšanas vietā

B. Ārzemnieka iztaujāšana

C. Dalība faktiskajā piespiedu izraidīšanas procesā

Izsmēļošāk par novērotāja lomu, uzdevumiem un pilnvarām, izmitināšanas vietu apsekošanu, ārzemnieku iztaujāšanu, piespiedu izraidīšanas procesa faktisko īstenošanu skat. "Vadlīnijas piespiedu kārtā izraidāmo personu uzraudzības mehānisma īstenošanai".

Aplūkojamie jautājumi: *tiesības uz privāto dzīvi; personas attēls; personas datu apstrāde; jēdziens “slēgta tipa iestādes”; video un audio ieraksti; nepārtraukta videonovērošana; individuāls riska izvērtējums*

VIDEONOVĒROŠANA

Slēgta tipa iestādēs bieži tiek veikta telpu, teritorijas, kā arī tajās esošo personu videonovērošana. Kā jau tas ir minēts šī materiāla sadaļā “*Tiesības uz privātumu*”, tiesības uz privāto dzīvi ietver arī tādus personīgās identitātes aspektus kā personas vārds, fotogrāfija, kā arī fiziskā un morālā integritāte. Personas attēls ir viena no galvenajām personības iezīmēm, jo tā atklāj personas unikālās pazīmes un atšķir no citām personām.

Ar kameru ierakstītas personas attēls ļauj identificēt indivīdu, tādēļ atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 27. aprīļa regulas (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula), 4. panta 1. punktam tas ir vērtējams kā “personas dati”.

EST 2014. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. C-212/13 (*Ryneš*), 22. punkts

Personu videoieraksts, kas tiek uzglabāts pastāvīgi ierakstošā iekārtā, ir personas datu apstrāde ar automatizētiem līdzekļiem.

EST 2019. gada 14. februāra spriedums lietā Nr. C-345/17 (*Buivids*), 32. punkts

Ar slēgta tipa iestādēm tiek saprastas ieslodzījuma vietas, policijas īslaicīgās aizturēšanas izolatori, psihoneiroloģiskās slimnīcas, kara daļas, lidostu tranzītzonas, ārvalstnieku aizturēšanas centri u.c. Proti, visas iestādes, kurās personām brīvība atņemta kaut uz dažām stundām.

Video un audio iekārtas spēj nodrošināt pilnu un autentisku nopratināšanas procesa ierakstu, tādējādi būtiski atvieglojot sūdzību par cietsirdīgu attieksmi izskatīšanu. Šāda veida ieraksti atbilst gan to personu interesēm, kas tiek pakļautas cietsirdīgai rīcībai policijas iecirkņos, gan to policijas darbinieku interesēm, pret kuriem tiek izvirzīta apsūdzība fiziskas vai psiholoģiskas ietekmēšanas izmantošanā.

Nepārtraukta videouzraudzība kā tāda nav būtisks pārkāpums, tomēr no cilvēktiesību viedokļa paaugstināta uzraudzība ir pieļaujama, tikai veicot individuālu riska izvērtējumu.

ECT 2012. gada 17. aprīļa spriedums lietā "*Horych v. Poland*", pieteikuma Nr. 13621/08, 94.-95. paragrāfs

ECT 2003. gada 4. februāra spriedums lietā "*Van der Ven v. Pays-Bas*", pieteikuma Nr. 50901/99, 65.-66. paragrāfs

Vienlaikus videonovērošana dzīvojamās telpās, to skaitā arī nepārtraukta novērošana kādā laika periodā, ir pieļaujama, tomēr ir jābūt nodrošinātam, ka nav iespējams novērot personu fizioloģiskās funkcijas un ķermeņa intīmās zonas (*physiological functions and private parts*).

ECT 2012. gada 17. aprīļa spriedums lietā "*Piechowicz v. Poland*", pieteikuma Nr. 20071/07, 150., 156.-163. paragrāfs

ECT 2012. gada 17. aprīļa spriedums lietā "*Horych v. Poland*", pieteikuma Nr. 13621/08, 94.-95. paragrāfs

Lietās “*Piechowicz v. Poland*” un “*Horych v. Poland*” ECT secināja, ka nepārtraukta, tas ir, 24 stundu diennakts videonovērošana, lai arī klasificējama kā uzbāzīga, ir pieļaujama. Šajās lietās bija aprakstīts ieslodzīto stāvoklis, kuri tāpēc, ka tiem piešķirts sevišķi bīstamu ieslodzīto statuss, bija pakļauti īpašai uzraudzībai, biežai un sistemātiskai ķermeņa pārmeklēšanai, tikšanās ierobežojumiem un nepārtrauktai videouzraudzībai.

Tiesa secināja, ka dažādas uzraudzības un pārmeklēšanas metodes ir pieļaujamas, ja vien tās ir pamatotas un nepieciešamas, kā arī nav veiktas ar mērķi pazemot. Tā kā šajās lietās nebija pamatots, kāpēc ieslodzītajiem ir piešķirts šāds statuss, tiesa, vērtējot visu ierobežojumu kumulatīvo efektu, šādu pārmeklēšanas biežumu un sistemātiskumu atzina par pārmērīgu.

ECT 2012. gada 30. oktobra spriedums lietā “*Pawel Pawlak v. Poland*”, pieteikuma Nr. 13421/03, 140. paragrāfs

Lietā “*Pawel Pawlak v. Poland*”, kur ieslodzītais norādīja par tā ilgstošu turēšanu sevišķi bīstamo ieslodzīto režīmā, kā rezultātā tas tika pakļauts dažādiem ierobežojumiem, to skaitā nepārtrauktai videonovērošanai. Šajā lietā ECT, analizējot ierobežojumus, tiem piemēroja proporcionalitātes, samērīguma jeb trīsdaļīgā testa (*three-part test*) analīzi un secināja, ka “sevišķi bīstamā ieslodzītā” režīms tam tika noteikts prettiesiski un piemērotie ierobežojumi atzīstami par pārmērīgiem.

Attiecībā uz nepārtrauktu videonovērošanu kamerās personām, kam nav noteikts speciāls, uzraudzību pastiprinošs režīms, Eiropas Padomes Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) savos pārskata ziņojumos ir norādījusi, ka šādas darbības ir pieļaujamas un var tikt attaisnotas drošības apsvērumu dēļ, kā arī īpašos gadījumos.

Follow-up responses of the Portuguese Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Portugal from 14 to 25 January 2008, para. 6

Tomēr atbildīgajai institūcijai ir jānodrošina papildu garantijas, lai iegūtie dati netiktu izmantoti ļaunprātīgi. Kā iespējamās garantijas tiek norādītas regulāras videonovērošanas nepieciešamības pārbaudes, kā arī iegūto datu pareizas apstrādes izvērtējums. Eiropas Padomes Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) ir norādījusi, ka, ņemot vērā privātuma aizskāruma smagumu, nebūtu pieļaujama sistemātiska nepārtraukta novērošana, īpaši ņemot vērā ieslodzījuma ilgumu.

Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 26 November to 8 December 2009, para. 56

Tāpēc, piemēram, ziņojumā par vizīti Norvēģijā CPT ir norādījusi, ka īslaicīgās aizturēšanas izolatoros un atskurbtuvēs nepārtraukta videonovērošana, kuras dati tiek izdzēsti pēc 48 stundām, ir pieļaujama, ja vien tiek saglabāts privātums tualetes zonā.

Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 27 May 2011, para. 21

Tādējādi videonovērošana slēgta tipa iestādēs ir pieļaujama, ja vien tās apmēri neaizskar cilvēka cieņu. Tomēr, jo ilgāka ir personas atrašanās šādā režīmā, jo lielākām drošības garantijām jābūt, ka iegūtie attēli netiks izmantoti ļaunprātīgi.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

ANO ziņojumi

United Nations, General Assembly, Human Rights Council 37 th session, 23 November 2018, Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Nils Melzer

United Nations, General Assembly, Human Rights Council 72 nd session, 23 July 2017, Extra-custodial use of force and the prohibition of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment

United Nations, General Assembly, Human Rights Council 22 nd session, 1 February 2013, Report of the the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Juan E. Mendez

United Nations, General Assembly, Human Rights Council 13 th session, 5 February 2010, Report of the the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, Manfred Nowak

Eiropas Padomes Eiropas Komitejas spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (CPT) standarti

Aizsardzības pasākumi aizturētajiem nelegālajiem imigrantiem, izvilkums no Deviņpadsmitā vispārējā ziņojuma, publicēts 2009. gadā

Ārvalstnieku deportācija, izmantojot gaisa satiksmi, izvilkums no Trīspadsmitā vispārējā ziņojuma, publicēts 2003. gadā

Ārvalstnieki, kas aizturēti uz imigrāciju regulējošo normatīvo aktu pamata, izvilkums no Septītā vispārējā ziņojuma, publicēts 1997. gadā

Eiropas Robežu un krastu aģentūras *Frontex* pamattiesību aģentes rekomendāciju apkopojumi (nav publiski pieejami)

Frontex Fundamental Rights Officer`s Observations to return operations conducted in the 2nd Semester 2016

Frontex Fundamental Rights Officer`s Observations to return operations conducted in the 1st Semester 2017

Frontex Fundamental Rights Officer`s Observations to return operations conducted in the 2nd Semester 2017

Frontex Fundamental Rights Officer`s Observations to return operations conducted in the 1st Semester 2018

Frontex Fundamental Rights Officer`s Observations to return operations conducted in the 2nd Semester 2018

Frontex Fundamental Rights Officer`s Observations to return operations conducted in the 1st Semester 2019

Grāmatas

Mark W. Janis, Richard S. Kay, Anthony W. Bradley, *European Human Rights Law text and materiāls*, 3rd edition, 2008

Philip Leach, *Taking a Case to the European Court of Human Rights*, 2nd edition, 2005

Clare Ovey, Robin White, *Jacobs and White: The European Convention on Human Rights*, 2006

Karen Reid, *A Practitioner`s Guide to the European Convention on Human Rights*, 2nd edition, 2004

Diskriminācijas aizliegums (91. panta otrais teikums), Latvijas Republikas Satversmes komentāri, VIII nodaļa, Cilvēka pamattiesības, 2011

Citi avoti

Ivana Roagna, Protecting the Rights to Respect for Private and Family Life Under the European Convention on Human Rights, Council of Europe, 2012

Twenty Guidelines on Forced Return, Council of Europe, 2005

The European Code of Good Administrative Behaviour, European Ombudsman, 2015

Fundamental Rights at airports: borderchecks at five international airports in the European Union, European Union Agency for Fundamental Rights, 2014

Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union, European Union Agency for Fundamental Rights, 2011

Frontex Fundamental Rights Strategy, 2011

Code of Conduct /applicable to all persons participating in Frontex operational activities/, European Border and Coast Agency Frontex, 2019

Code of Conduct /for return operations and return interventions coordinated or organised by Frontex/, European Border and Coast Agency Frontex, 2018

Guide for Joint Return Operations by Air Coordinated by Frontex, European Border and Coast Agency Frontex, 2016

Guidelines and Monitoring Tools for Forced Return Monitoring, International Centre for Migration Policy Development, 2015

LATVIJAS REPUBLIKAS
TIESĪBSARGS